

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เอกสารประกอบการศึกษา
พระอภิธรรมทางไปรษณีย์
ชุดที่ ๘ ตอนที่ ๑
เรื่อง อุกุศลสังคหะ

๑. ธรรมที่เป็นเครื่องดองสัตว์	๕. ธรรมที่ทำให้ยึดมั่นถือมั่น
๒. ธรรมที่เปรียบเหมือนห้วงน้ำ	๖. ธรรมที่เป็นเครื่องกั้นมรรคผล
๓. ธรรมที่เป็นเครื่องผูกสัตว์	๗. ธรรมที่นอนเนื่องในจิตสันดาน
๔. ธรรมที่เป็นเครื่องคล้องสัตว์	๘. ธรรมที่ผูกสัตว์ให้อยู่ในวัฏฏทุกข์
๙. ธรรมที่ทำให้เศร้าหมองเร่าร้อน

เรียบเรียงโดย : นายทวี สุขสมโภชน์

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๔๘

ได้รับการอุปถัมภ์จากมูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม และผู้ร่วมบริจาค

๘.๑

๘.๑

บทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์

ชุดที่ ๘ ตอนที่ ๑

สมุจจัยสังคหะ

หมวดที่ ๑ อกุศลสังคหะ

บทเรียนพระอภิธรรมทางไปรษณีย์ชุดที่ ๘ ตอนที่ ๑ เป็นการแสดงปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน เข้าเป็นหมวดหมู่ ธรรมใดที่เข้ากันได้ก็จัดไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน ดังนี้

จิต ๑ จิตทั้งหมดมี ๘๕ หรือ ๑๒๑ แต่นับเป็นหนึ่ง เพราะนับโดยสภาวลักษณะ คือ จิตทุกดวงมีการ **รู้อารมณ์เป็นลักษณะ** เหมือนกันหมด ฉะนั้นจึงนับเพียง ๑

เจตสิก ๕๒ เจตสิกมีสภาวลักษณะเฉพาะ ๆ ของตน เจตสิกมีทั้งหมด ๕๒

รูป ๑๘ นับตามสภาวลักษณะ ที่มีอยู่ในรูปธรรมโดยเฉพาะ ๆ ได้แก่ นิปผันนรูป ๑๘ **รูปทั้งหมดมี ๒๘** แบ่งเป็นนิปผันนรูป ๑๘ ส่วนรูปที่เหลืออีก ๑๐ เรียกว่า อนิปผันนรูป ๑๐ **อนิปผันนรูป** ไม่มีสภาวลักษณะของตนโดยเฉพาะ (เรื่องนี้ให้อรรถพททวนในบทเรียนชุดที่ ๕) อนิปผันนรูปก็เป็นอาการของนิปผันนรูปนั่นเอง ฉะนั้นจึงไม่นับ

นิพพาน ๑ นับตามสภาวลักษณะ คือ สนฺติลกฺขณฺ์

ก่อนที่จะศึกษาในบทเรียนชุดต่อ ๆ ไป นักศึกษาควรมีการทบทวนความรู้ความเข้าใจในบทเรียนชุดก่อน ๆ ไว้เสมอ ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ต่อเนื่องกัน จะทำให้ท่านได้ศึกษาได้อย่างเข้าใจ และเกิดความซาบซึ้งในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โสมนัสในบุญก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย

บทเรียนชุดที่ ๘ เรื่องสมุจจัยสังคหะ จะศึกษาหมวดธรรมใหญ่ ๆ ๔ หมวด คือ

๑. **อกุศลสังคหะ** ว่าด้วยธรรมที่เป็นบาปล้วน ๆ
๒. **มิถสกสังคหะ** เป็นการสงเคราะห์สภาวะธรรมต่าง ๆ โดยความเป็นกุศล อกุศล และอพยากตะ
๓. **โพธิปักขิยสังคหะ** เป็นหมวดธรรมที่จะทำให้เข้าถึงมรรคผล
๔. **สัพพสังคหะ** เป็นการสงเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ลงในหมวดธรรม

เฉพาะบทเรียนชุดที่ ๘ ตอนที่ ๑ จะศึกษาเรื่องอกุศลสังคหะ

อกุศลสังคหะ

อกุศลสังคหะ เป็นการรวบรวมธรรมที่เป็นอกุศล อกุศลเป็นธรรมที่ทำให้บุคคลทั้งหลายต้องได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน อกุศลที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานที่เป็นฝ่ายบาปทำหน้าที่ชักนำ ทำให้บุคคลทำกรรม คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต อกุศลกรรมทั้งหลายเมื่อทำสำเร็จลงแล้ว เมื่อจะส่งผลย่อมส่งผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏฏ์เบื้องต่ำ คือ นรก เปรต อสุรกาย และเดรัจฉาน อย่างยาวนาน

อกุศลสังคหะ ท่านจำแนกธรรมไว้ ๕ กอง คือ

๑. อาสวะ ธรรมที่เป็นเครื่องหมักดองสัตว์
๒. โอมะ ธรรมที่เปรียบเหมือนห้วงน้ำ
๓. โยคะ ธรรมที่เป็นเครื่องประกอบสัตว์ให้ติดแน่น
๔. คันถะ ธรรมที่เป็นเครื่องคล้องสัตว์
๕. อุปาทาน ธรรมที่ทำให้ยึดมั่นในอารมณ์
๖. นีวรณะ ธรรมที่เป็นเครื่องขวางกั้นความดี
๗. อนุสัย ธรรมที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน
๘. สังโยชน์ ธรรมที่เป็นเครื่องผูกสัตว์
๙. กิเลส ธรรมที่ทำให้เศร้าหมองและเร่าร้อน

แผนผังอกุศลสังคหะ

มีธรรมอยู่ ๕ กอง ดังนี้

อาสวะ ๔	โอมะ ๔	โยคะ ๔	คันถะ ๔	อุปาทาน ๔	นีวรณะ ๖	อนุสัย ๗	สังโยชน์ ๑๐	กิเลส ๑๐
กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ	กาโมมะ ภโวมะ ทิฏฐโอมะ อวิชชาโอมะ	กามโยคะ ภวาโยคะ ทิฏฐิโยคะ อวิชชาโยคะ	อภิขณาฯ พชปาทาฯ ศีลัพพดูฯ อัทธังจจาฯ	กามูปาทาน ทิฏฐูปาทาน ศีลัพพดูฯ อัทธวาฯ	กามฉันทนีวรณะ พชปาทนีวรณะ ถีนมัทธนีวรณะ อุทธังจกุกกุงจะฯ วิจิจจนา นีวรณะ อวิชชานีวรณะ	กามราคานุสัย ภวราคานุสัย ปฏิฆานุสัย มานานุสัย ทิฏฐานุสัย วิจิจจนา นุสัย อวิชชานุสัย	กามราคสังโยชน์ ภวราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์ มานสังโยชน์ ทิฏฐิสังโยชน์ ศีลัพพฯ วิจิจจนาสังโยชน์ อิตสาสังโยชน์ มัจฉริยสังโยชน์ อวิชชาสังโยชน์	โลภะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิจจนา ถีนะ อุทธังจจะ อหิริกะ อโนคตูปปะ

อกุศล กองที่ ๑

อาสวะ

อาสวะ แปลว่า เครื่องหมักคอง หมายความว่า เป็นธรรมที่เป็นอกุศล ที่อยู่ในขั้นต้นคานของสัตว์ทั้งหลาย หรือ หมักคองสัตว์ทั้งหลายผู้ทำบาปอกุศล ให้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏฏ์อันยาวนาน

ธรรมที่เป็นอาสวะมี ๔ คือ

๑. กามาสวะ ได้แก่ ความยินดี ความเพลิดเพลิน ความพอใจ อยู่ในกามคุณอารมณ์ คือ ติดอยู่กับความสวยงามต่าง ๆ เพลิดเพลินอยู่ในเสียงเพราะ ๆ กลิ่นหอม ๆ รสอร่อย ๆ สัมผัสที่นึ่มนวลพึงพอใจ ทำให้จิตใจเคลิบเคลิ้มอยู่ในความสุขด้วยอำนาจของ **โลกเจตสิก** ซึ่งถูกหมักคองอยู่ในขั้นต้นคานของสัตว์ทั้งหลายเป็นเวลาช้านานนับจำนวนภพชาติไม่ได้ เมื่อตายไปก็จะต้องไปเกิดในอบายภูมิเป็นเวลายาวนาน คือ ถูกหมักคองอยู่ในอบายสัตว์ และทำให้วัฏฏ์ทุกข์อันยาวนานไม่มีกำหนดนั้นเจริญรุ่งเรืองไม่มีที่สิ้นสุด

๒. ภวาสวะ ได้แก่ ความยินดีคิดใจในรูปมาน อรูปมาน รูปภูมิ อรูปภูมิ คือ คิดใจในความสุขสงบของฌานจิต และการได้เกิดเป็นพรหมบุคคล ด้วยอำนาจของโลกเจตสิก ที่หมักคองอยู่ในขั้นต้นคานของสัตว์ทั้งหลาย ทำให้มีการเวียนเกิดเวียนตายในภพภูมิเหล่านี้ ถือว่าเป็นการหมักคองอีกเช่นเดียวกัน

๓. ทิฏฐาสวะ ได้แก่ การหมักคองด้วยความเห็นผิดของตนเอง คือ มีความเห็นว่าบุญไม่มีผล บาปไม่มีผล คุณของพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ไม่มี นรกสวรรค์ไม่มีชาติก่อน ชาติหน้าไม่มี เมื่อมีความเห็นผิดเช่นนี้อยู่ในใจ ก็ไม่รู้ไม่เข้าใจว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นเป็นบุญหรือบาป อกุศลกรรมชนิดนี้เมื่อทำสำเร็จแล้วด้วยอำนาจของความเห็นผิด คือ ทิฏฐิเจตสิกนี้จะนำไปต้องไปเกิดในอบายภูมิ ถูกหมักคองให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนเมื่อพ้นจากอบายภูมิแล้วไปเกิดเป็นมนุษย์ ก็ยากที่จะได้พบแสงสว่างแห่งพระสัทธรรมได้

๔. อวิชาสวะ คือ ความไม่เข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ไม่เข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงธรรมชาติ สิ่งใดเป็นเพียงจิต เจตสิก และรูป ถ้าสรุปรวมก็เป็นเพียง รูป กับ นาม เท่านั้นที่กำลังทำงานทำหน้าที่อยู่ไม่ใช่เป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา ดังที่ปุถุชนเข้าใจกัน ความไม่รู้ไม่เข้าใจนั้นเรียกว่า อวิชาสวะ ได้แก่ ความไม่รู้ในความจริง ๘ ประการ คือ

- คือ ความไม่รู้ไม่เข้าใจในธรรมในอริยสัจจ์ คือ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค

- ความไม่รู้ไม่เข้าใจในธรรมที่เป็น ๕) ชั้น ๖) อายตนะ ๗) ธาตุ ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต
- ความไม่รู้ไม่เข้าใจในธรรมที่เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันหาที่สุดมิได้ คือ ๘) ปฏิจสมุปบาท

การประหาณ อาสวะ

อาสวะธรรมจะถูกประหาณได้โดยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล เมื่อมัลลจิตเกิดขึ้น จะทำการประหาณกิเลสต่างๆ ได้

การประหาณกิเลสในหมวดของอาสวะนั้นมีดังนี้

กามาสวะ	ถูกประหาณโดย	อนาคามีคคจิต
ภวาสวะ	ถูกประหาณโดย	อรหัตตมคคจิต
ทิฏฐาสวะ	ถูกประหาณโดย	โสดาปัตติมคคจิต
อวิชชาสวะ	ถูกประหาณโดย	อรหัตตมคคจิต

อกุศล กองที่ ๒

โอฆะ

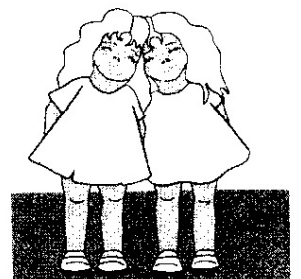
โอฆธรรม เป็นธรรมเปรียบเสมือนห้วงน้ำ เมื่อใครตกลงไปในห้วงน้ำแห่งโอฆะแล้ว จะทำให้จมดิ่งลงไป ยากที่จะโผล่ขึ้นมาได้ **โอฆะ ได้แก่** ความโลภ หรือ โลกเจตสิก , ความเห็นผิด หรือ ทิฏฐิเจตสิก , ความงี่ หรือ โมหเจตสิก เมื่อมีโลภะเป็นเหตุทำให้ทำทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นเหตุให้ต้องตกอยู่ในอบายภูมิ และวนเวียนอยู่ในวัฏฏทุกข์อย่างหาที่สุดได้ยากยิ่ง ทำให้มีโอกาสน้อยมากที่จะได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา แล้วเกิดปัญญาในการเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ นี่เป็นไปด้วยอำนาจของทุจริตกรรมนั่นเอง

โอฆะ มี ๔ ประการ คือ

๑. **กามโอฆะ** การจมอยู่ในห้วงแห่ง **กามคุณอารมณ์**
๒. **ภโวฆะ** การจมอยู่ในห้วงแห่ง **การเกิดใน รูปฌาน อรูปฌาน หรือ**

รูปภพ อรูปภพ

๓. **ทิฏฐิโฆฆะ** การจมอยู่ในห้วงแห่ง **ความเห็นผิด**
๔. **อวิโชฆะ** การจมอยู่ในห้วงแห่ง **ความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง**

อาสวะ โอฆะ มีสภาวะธรรมหรือองค์ธรรมเหมือนกัน คือ โลกเจตสิก ทิฏฐิเจตสิก และ โมหเจตสิก แต่ต่างกันที่ชื่อ เท่านั้น (การประหาณ โอฆะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับการประหาณอาสวะ)

อกุศล กองที่ ๓

โยคะ

โยคะ เป็นธรรมที่เปรียบเสมือนเครื่องประกอบสัตว์ให้ติดแน่น อยู่ในกามคุณอารมณ์ เป็นต้น ยากที่จะถอนให้หลุดออกมาได้ เหมือนกับตะปูที่ตอกตรึงเครื่องประกอบบ้านเรือนไว้

โยคะ มี ๔ ประการ คือ

๑. **กามโยคะ** ตรึงให้ติดอยู่ในกามคุณอารมณ์ทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส
๒. **ภวโยคะ** ตรึงให้ติดอยู่ในรูปภพ อรูปภพ หรือ รูปฌาน อรูปฌาน
๓. **ทัญญูโยคะ** ตรึงให้ติดอยู่ในความเห็นผิด
๔. **อวิชชาโยคะ** ตรึงให้ติดอยู่ในความหลง เพราะไม่รู้เหตุผลตามความเป็นจริง จึงทำให้เกิดความ โลก ความโกรธ ความหลง

อาสวะ โอมะ โยคะ อกุศลทั้ง ๓ กองที่ศึกษามานี้มีสภาวะธรรม หรือองค์ธรรมเหมือนกัน คือ โลก เจตสิก ทัญญูเจตสิก และโมหเจตสิก ต่างกันที่ชื่อเท่านั้น(การประหารโยคะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับการประหารอาสวะ)

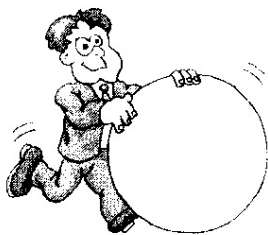
อกุศล กองที่ ๔

คันถะ

คันถะ เป็นธรรมเปรียบเสมือนเครื่องเกี่ยวคล้องสัตว์ เพราะว่าธรรมเหล่านี้จะเป็นเครื่องเกี่ยวคล้องระหว่างรูปกายนามกายในปัจจุบันภพ กับรูปกายนามกายในอนาคตภพให้ติดต่อกันประคองโซ่เหล็ก ถ้าจะกล่าวโดยนัยแห่งจิตแล้วก็เป็นเครื่องร้อยรัศระหว่างปฏิสนธิจิต - จุติจิต ให้เกิดต่อเนื่องกันไม่สามารถจะพ้นไปจากวัฏฏทุกข์ได้

คันถะ มี ๔ ประการ คือ

๑. **อภิขฌากายคันถะ** เครื่องเกี่ยวคล้องสัตว์ให้ติดอยู่กับความยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่เป็นอริยกรรม (อารมณ์ที่ดี)

อภิขฌากายคันถะ ต่างกับ **อภิขฌาที่เป็นมโนทุจริต** ตรงที่ **อภิขฌากายคันถะ** เป็นโลกะอย่างหยามและอย่างละเอียดทั้งหมด เป็นความต้องการหรือความพอใจในทรัพย์สมบัติทั้งของตนเองและของผู้อื่น ไม่ว่าจะโดยชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรมก็ตาม แต่**อภิขฌาที่เป็นมโนทุจริต** เป็นโลกะ

๒. พยาบาทกายคันฉะ

อย่างหยาบ คือความยินดีพอใจในเฉพาะของ ๆ บุคคลอื่น เพื่อให้ได้มาเป็นของตนโดยไม่ชอบธรรม

เครื่องเกี่ยวคล้องให้สัตว์ติดอยู่ในความโกรธ โดยส่วนมากจะเกิดขึ้นกับคนที่มิมีโทษจริต ที่มีอหยาตย์เป็นคนชอบโกรธอยู่เสมอ ๆ ส่วนพยาบาทที่เป็นมนโหจริต จะเป็นโทษอย่างหยาบ ที่คิดปองร้ายผู้อื่น

๓. สีสัพพตปรามาสกายคันฉะ

เครื่องเกี่ยวคล้องสัตว์ให้ติดอยู่ในความยึดถือในการปฏิบัติผิด เช่น ปฏิบัติเยี่ยงโค เยี่ยงสุนัข โดยเห็นว่าการปฏิบัติเช่นนี้จะเป็นทางหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์

๔. อิทังสัจจาภินิวสกายคันฉะ

เครื่องเกี่ยวคล้องสัตว์ให้ติดอยู่ในความยึดมั่นในความเห็นผิดของตน ว่าถูกส่วนความเห็นของคนอื่นผิด เช่น สัญชัยปริพาชก กล่าวกับลูกศิษย์ของตนว่า "คนโง่อยู่กับเรา คนฉลาดให้ไปหาพระสมณโคตม"

การประหาร คันฉะ

คันฉะธรรมจะถูกประหารได้โดยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล เมื่อมีคคจิตเกิดขึ้น จะทำการประหารกิเลสต่าง ๆ ได้

การประหารกิเลสในหมวดของคันฉะนั้นมีดังนี้

อภิขณากายคันฉะ	ถูกประหารโดย	อรหัตตมคคจิต
พยาบาทกายคันฉะ	ถูกประหารโดย	อนาคามิมคคจิต
สีสัพพตปรามาสกายคันฉะ	} ถูกประหารโดย	โสดาปัตติมคคจิต
และอิทังสัจจาภินิวสกายคันฉะ		

อกุศล กองที่ ๕

อุปาทาน

อุปาทาน การยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์ คือ ยึดมั่นถือมั่นในรูป (รูปารมณ) ในเสียง (สัททารมณ) ในกลิ่น (คันธารมณ) ในรส (รสธารมณ) ในสัมผัส (โผฏฐัพพารมณ) ในเรื่องราวต่าง ๆ (ฉัมมารมณ) อย่างเหนียวแน่น ไม่ยอมปล่อย หรือ ยึดมั่นในความเห็นผิดไม่ยอมคลาย หรือ ในการปฏิบัติผิด คิดว่าเป็นทางหลุดพ้น หรือเห็นว่าการมณต่าง ๆ ที่ตนกำลังได้รับอยู่นั้นเป็นตัวเป็นตน เป็นเขาเป็นเรา อย่างแรงกล้า ความยึดมั่นอย่างนี้ชื่อว่า **อุปาทาน**

ความยินดีพอใจในอารมณ์ต่าง ๆ ในครั้งแรก ๆ ที่เกิดความยินดีพอใจ ความยินดีนี้ยังเป็น **ตัณหา** แต่เมื่อมีความยินดีพอใจ คิดใจ ยึดมั่นในอารมณ์นั้น ๆ อย่างเหนียวแน่น ความยินดีในครั้งหลัง ๆ นี้เป็น **อุปาทาน**

ค้นหาเปรียบเหมือนต้นไม้เล็กที่เริ่มปลูกใหม่ ๆ ย่อมถอนได้ง่าย ส่วนอุปาทาน เหมือนต้นไม้ที่ปลูกไว้ใหญ่โตแล้วถอนได้ยากเพราะรากแก้วยึดมั่นเสียแล้ว **อุปาทาน** จึงเป็นความยึดมั่นไว้ในอารมณ์อย่างเหนียวแน่นกว่า **ตัณหา**

อุปาทาน มี ๔ ประการ คือ

๑. **กามอุปาทาน** ความยึดมั่นใน **อารมณ์ ๖** มี รูปารมณ์ เป็นต้น ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในโลภมูถจิต ๘
๒. **ทิฏฐอุปาทาน** ความยึดมั่นใน **ความเห็นผิด** ที่นอกจากสัพพตปริมาสทิฏฐิและอัตตวาททิฏฐิ ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ใน ทิฏฐิตตสัมปยุตตจิต ๔
๓. **สัพพตอุปาทาน** ความยึดมั่นใน **การปฏิบัติผิด** มี การปฏิบัติเยี่ยงโค เยี่ยงสุนัข โดยคิดว่าเป็นการปฏิบัติที่จะนำตนให้พ้นทุกข์ได้ (ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ออกไปจาก **มัชฌิมาปฏิปทา**) ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิตตสัมปยุตตจิต ๔
๔. **อัตตวาทอุปาทาน** ความยึดมั่นใน **ขั้น ๕** ว่า เป็นตัวเป็นตน หรือมีตัวมีตนอยู่ในขั้น ๕ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ คือ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิตตสัมปยุตตจิต ๔

การประหารณ อุปาทาน

อุปาทานจะถูกประหารณได้โดยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์บุคคล เมื่อมัลลจิตเกิดขึ้น จะทำการประหารณกิเลสต่างๆ ได้

การประหารณกิเลสในหมวดของอุปาทานนั้นมีดังนี้

กามอุปาทาน	} ถูกประหารณ โดย	อนาคามีมัลลจิต
ทิฏฐอุปาทาน		โสดาปัตติมัลลจิต
สัพพตอุปาทาน		
อัตตวาทอุปาทาน		

อกุศล กองที่ ๖

นิวรณ์

นิวรณ์ เป็นธรรมที่เป็นเครื่องกั้นความดี เครื่องขัดขวางในการทำความดี มิให้กุศลต่างๆ คือ ทาน ศีล ภาวนา ฌาน มรรค ผล อภิญญา สมาบัติ เกิดขึ้น และทำให้กุศลบางอย่าง เช่น ฌานที่เกิดขึ้นแล้วทำให้เสื่อมสิ้นไปได้ บุคคลทั่วไป พอคิดจะทำกุศลสูงขึ้นก็มักจะถูกนิวรณ์ธรรมที่เรียกว่า กิเลสมาร เกิดขึ้นขัดขวางมิให้กุศลธรรมเจริญก้าวหน้า เช่น เกิดความเบื่อหน่าย ง่วงซึมไม่อยากจะทำความดีต่อไป

นীরณ์ มี ๖ ประการ คือ

๑. กามฉันทนীরณ์

ขัดขวางไว้เพราะความชอบใจอยากได้ในกามคุณอารมณ์ เมื่อชอบใจและต้องการในกามคุณอารมณ์แล้ว ก็ยอมขาดกำลังในอันที่จะทำความดี มีมานะและมักผล หรือ ขาดศรัทธา สติ ปัญญา ในการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น อสังกรรมได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในโถกมุขจิต ๘

๒. พยาบาทนীরณ์

ขัดขวางไว้เพราะความไม่ชอบใจในอารมณ์ เมื่อจิตใจมีแต่ความขุ่นเคืองไม่ชอบใจแล้ว ก็ยอมขาดปีติความอิ่มใจในการทำมาดี คือการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น อสังกรรม ได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมุขจิต ๒

๓. ถีนมิตถนীরณ์

ขัดขวางไว้เพราะความหดหู่ทอดถ้อย เป็นเหตุให้เกิดความเกียจคร้านไม่อยากจะทำความดี เมื่อจิตใจหดหู่ทอดถ้อยเสียแล้วก็ยอม **ขาดวิตก** คือไม่มีแก่ใจที่จะนึกคิดให้ติดอยู่ในอารมณ์ที่จะกระทำทำความดี อสังกรรมได้แก่ ถีนเจตสิก มิตถเจตสิก ที่ในอกุศลสังขารจิต ๕

๔. อุทธัจจกุกกัจจนীরณ์

ขัดขวางไว้เพราะคิดฟุ้งซ่าน ไร้ความตั้งใจ อันเนื่องมาจากการสูญเสีย (พยสนะ ๕) คือ ๑. สูญเสียญาติ ๒. ทรัพย์สินสมบัติ ๓. โรคภัยไข้เจ็บ เบียดเบียน ๔. ทำบาป (ทุศีล) ๕. เห็นผิดไปใจไปในทางที่เป็นบาป เมื่อจิตใจเป็นดังนี้ก็ยอม **ขาดความสุข** ในอันที่จะกระทำทำความดี อสังกรรมได้แก่ อุทธัจจเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ และ กุกกัจจเจตสิก ในโทสมุขจิต ๒

๕. วิจิกิจฉานীরณ์

ขัดขวางเพราะความสงสัย ลังเลใจ เมื่อจิตใจเกิดความลังเลสงสัยแล้ว ย่อม **ขาดวิจาร์** ในอันที่จะวินิจฉัยพิจารณาในการกระทำทำความดี อสังกรรมได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ในวิจิกิจฉาสหคตจิต ๑

๖. อวิชชานীরณ์

ขัดขวางเพราะความไม่รู้ มีการทำให้หลงลืมขาดสติ เช่น 'ไม่รู้' ในอารมณ์ของสติปัญญานที่ตนกำหนดอยู่ เป็นการกั้นต่อมรรค ผล นิพพาน มิให้เกิดขึ้น อสังกรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒

นীরณ์ ๑ - ๕ (เว้น อวิชชา) ได้ชื่อว่า เป็นเครื่องกั้น **ฉาน** ในการเจริญสมถภาวนา

นীরณ์ที่ ๖ คือ อวิชชานীরณ์ ได้ชื่อว่า เป็นเครื่องกั้น **มรรค ผล นิพพาน**

การประหาร นีวรณ

วิจิกิจฉานีวรณ	}	ถูกประหารโดย โสดาปัตติมรรค	
กามฉันทนีวรณ		}	ถูกประหารโดย อนาคามีมัคคจิต
พยาบาทนีวรณ			
กุกกุฉนีวรณ	}	ถูกประหารโดย อรหัตตมัคคจิต	
ฉินมิทชนีวรณ			
อุทธัจจนีวรณ			
อวิชชานีวรณ			

อกุศล กองที่ ๗

อนุสัย

อนุสัย เป็นกิเลสอย่างละเอียด ซ่อนเร้นนอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานของสัตว์ทั้งหลาย เมื่อได้เหตุอันสมควรแล้ว ก็ปรากฏขึ้นเมื่อนั้น อุปมาเสมือนตะกอนที่นอนก้นภาชนะ เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระทบกับภาชนะ ตะกอนหรือกิเลสก็จะพุ่งขึ้นมาทันที ทำให้จิตใจเร่าร้อนเศร้าหมอง

กิเลส มี ๓ ระดับ คือ

วิติกมกิเลส	กิเลสอย่างหยาบ ที่ก้าวล่วงออกมาทางกาย ทางวาจา เมื่อมีอารมณ์มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็จะแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทันที เหมือนน้ำที่เดือดพล่านย่อมจะดันฝาที่ปิดให้กระเด็นออกมาได้
ปริยฐานกิเลส	กิเลสอย่างกลาง เป็นกิเลสที่ก่อกวนจิตใจ เป็นกิเลสที่เกิดขึ้นภายในใจยังไม่ปรากฏก้าวล่วงให้เห็นออกมาทางกาย ทางวาจา เปรียบเหมือนน้ำที่เริ่มร้อนขึ้น ๆ ยังไม่ถึงจุดเดือด
อนุสัยกิเลส	กิเลสอย่างละเอียด เป็นกิเลสที่ซ่อนเร้นนอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานของสัตว์ทั้งหลาย

ข้อเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ กับไม้ขีดไฟ

อนุสัยกิเลส เปรียบเหมือนไฟที่อยู่ในหัวไม้ขีด อารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เปรียบเหมือนเอาก้านไม้ขีดไปขีดที่ข้างกล่อง เมื่อไฟปรากฏขึ้น ไฟนี้เปรียบเหมือนปริยฐานกิเลส และเมื่อเอาไฟที่ปรากฏขึ้นนี้ไปจุดเข้ากับวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว ไฟที่จุดติดวัตถุนั้น ๆ เปรียบเหมือนวิติกมกิเลส ดังนี้

ธรรมที่ประหามกิเลสทั้ง ๓ คือ

ศีลกุศล	ประหาม	วิติกมกิเลส
สมาธิกุศล	ประหาม	ปริยฐานกิเลส
ปัญญาในมกคจิต	ประหาม	อนุสัยกิเลส

อนุสัยกิเลส มี ๗ ประการ คือ

๑. **กามราคานุสัย** คือ ความยินดีติดใจในกามคุณอารมณ์ **กามราคานุสัย**นี้จะนอนเนื่องอยู่ในชั้นขันธ์สาม เมื่อมีอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสเรื่องราวต่าง ๆ มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นกามคุณอารมณ์แล้ว **กามราคานุสัย**นี้ก็จะแปรสภาพเป็น ปริยฐานกิเลส คือ กิเลสอย่างกลางคอยกลุ่มรุ่มจิตใจ ได้แก่ โลกเจตสิกที่ในโลภมูลจิต ๘

๒. **ภวราคานุสัย** ความยินดีติดใจในรูปภพ อรูปภพ หรือ รูปฌาน อรูปฌาน อันนอนเนื่องอยู่ในชั้นขันธ์สาม เมื่อมีอารมณ์มากระทบก็จะแปรสภาพเป็นปริยฐานกิเลส ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในทิวฐิตตวิปยุตตจิต ๔

๓. **ปฏิฆานุสัย** ความไม่ยินดีไม่พอใจในอารมณ์ อันนอนเนื่องอยู่ในชั้นขันธ์สาม เมื่อมีอารมณ์มากระทบก็จะแปรสภาพเป็นปริยฐานกิเลส ได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒

๔. **มานานุสัย** คือความทงงตน โอ้อวด ถือตัว ไม่ยอมลงให้กับใคร ที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นขันธ์สาม เมื่อมีอารมณ์มากระทบก็จะแปรสภาพเป็นปริยฐานกิเลส ได้แก่ มานเจตสิก ที่ในทิวฐิตตวิปยุตตจิต ๔

๕. **ทิฏฐานุสัย** คือความเห็นผิดที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นขันธ์สาม เมื่อมีอารมณ์มากระทบก็จะแปรสภาพเป็นปริยฐานกิเลส ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิกที่ประกอบในทิวฐิตตวิปยุตตจิต ๔

๖. **วิจิกิจฉานุสัย** คือ ความลังเลสงสัยในสิ่งที่ควรเชื่อที่ยังไม่ปลงใจเชื่อ ที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นขันธ์สาม เมื่อมีอารมณ์มากระทบก็จะแปรสภาพเป็นปริยฐานกิเลส ได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิกที่ประกอบในวิจิกิจฉาวิปยุตตจิต ๑

๗. **อวิชขานุสัย** คือความลุ่มหลงมัวเมา ที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นขันธ์สาม เป็นความโง่เขลาบาปปัญญาที่ไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อมีอารมณ์มากระทบก็จะแปรสภาพเป็นปริยฐานกิเลส ได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒

การประหาม อนุสัย

ทิฏฐานุสัย	}	ถูกประหามโดย โสตาปัตติมกคจิต
วิจิกิจฉานุสัย		
กามราคานุสัย	}	ถูกประหามโดย อนาคามีมกคจิต
ปฏิฆานุสัย		

มานานุสัย
ภวราคนุสัย
อวิชชานุสัย

ถูกประหารโดย อรหัตตมัคคจิต

อกุศล กองที่ ๘ สังโยชน์

ธรรมเหล่าใดข่มผูกสัตว์ทั้งหลายไว้ ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สังโยชน์** เป็นการผูกเหล่าสัตว์ทั้งหลายให้ติดอยู่ในวัฏฏะทุกข์ เหมือนเชือก ๑๐ เส้น ที่ล่ามสัตว์ไว้กับหลักไม่ให้หลุดออกไปได้ กามคุณทั้ง ๕ นี้แหละเป็นเรือนที่สัตว์ถูกผูกไว้ไม่ให้หนีออกไปได้ สังโยชน์ธรรม ๑๐ ประการ มีโดยสองนัย คือ

สังโยชน์ ๑๐ ตามนัยแห่งพระอภิธรรม

๑. กามราคสังโยชน์
ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ใน โลกมุลจิต ๘
๒. ภวราคสังโยชน์
ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในทิวฐิตตวิปปยุตตจิต ๔
๓. ปฏิฆสังโยชน์
ได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมุลจิต ๒
๔. มานสังโยชน์
ได้แก่ มานเจตสิก ที่ในทิวฐิตตวิปปยุตตจิต ๔
๕. ทิวฐิตสังโยชน์
ได้แก่ ทิวฐิตเจตสิก ที่ในทิวฐิตตสัมปยุตตจิต ๔
๖. สีสัพพตปรามาสสังโยชน์
ได้แก่ ทิวฐิตเจตสิก ที่ในทิวฐิตตสัมปยุตตจิต ๔
๗. วิจิกิจฉาสังโยชน์
ได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิกที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑
๘. อิสสาสังโยชน์
อิสสาเจตสิก ที่ในโทสมุลจิต ๒
๙. มัจฉริยสังโยชน์
ได้แก่ มัจฉริยเจตสิกที่ในโทสมุลจิต ๒
๑๐. อวิชาสังโยชน์
ได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒

สังโยชน์ ๑๐ ตามนัยแห่งพระสูตร

๑. กามราคสังโยชน์
ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ใน โลกมุลจิต ๘
๒. รูปราคสังโยชน์
ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในทิวฐิตตวิปปยุตตจิต ๔
๓. อรูปราคสังโยชน์
ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในทิวฐิตตวิปปยุตตจิต ๔
๔. ปฏิฆสังโยชน์
ได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมุลจิต ๒
๕. มานสังโยชน์
ได้แก่ มานเจตสิก ที่ในทิวฐิตตวิปปยุตตจิต ๔
๖. ทิวฐิตสังโยชน์
ได้แก่ ทิวฐิตเจตสิก ที่ในทิวฐิตตสัมปยุตตจิต ๔
๗. สีสัพพตปรามาสสังโยชน์
ได้แก่ โลกเจตสิก ที่ในทิวฐิตตสัมปยุตตจิต ๔
๘. วิจิกิจฉาสังโยชน์
ได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑
๙. อุทธัจจสังโยชน์
ได้แก่ อุทธัจจเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒
๑๐. อวิชาสังโยชน์
ได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒

การประหามสังโยชน์

โอรัมภาคีสังโยชน์
คือ
สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕

ทฤษฎีสังโยชน์
วิกิจจาสังโยชน์
สีลัพพตปรามาสสังโยชน์

ถูกประหามโดย โสดาปัตติมัคคจิต

กามราคะและปฏิฆะอย่างหยาบ ----- ถูกประหามโดย สกทาคามิมัคคจิต
กามราคะและปฏิฆะอย่างละเอียด ----- ถูกประหามโดย อนาคามิมัคคจิต

อุทรมภาคีสังโยชน์
คือ
สังโยชน์เบื้องสูง ๕

รูปรากสังโยชน์
อรูปรากสังโยชน์
มานสังโยชน์
อุทธัจจสังโยชน์
อวิชชาสังโยชน์

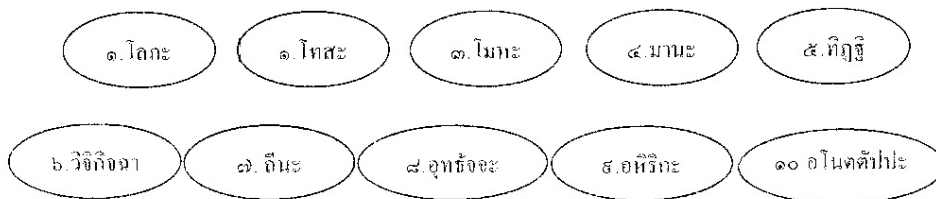
ทั้ง ๕ ประการนี้ ถูกประหามโดย อรหัตตมัคคจิต

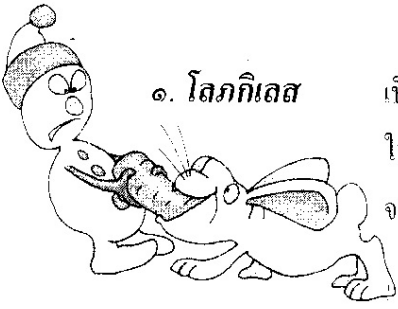
อกุศล กองที่ ๕

กิเลส

กิเลส เป็นสิ่งที่ชั่วร้ายเกิดขึ้นเมื่อใดก็จะทำให้ผู้นั้นรู้สึกเดือดร้อนรำคาญใจ **กิเลสเป็นเจตสิก** ชนิดหนึ่ง เมื่อประกอบกับจิต จะทำให้จิตนั้นเศร้าหมองเร่าร้อน โดยปกติชีวิตประจำวันของบุคคลตั้งแต่เข้าตื่นขึ้น จนเข้านอนหลับไป กิเลสทั้งหลายก็เข้าครอบงำจิตใจได้เกือบตลอดเวลาอยู่แล้วทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น และถ้ากิเลสเกิดขึ้นในเวลาขณะใกล้ตายก็เป็นเครื่องบอกได้ว่าผู้นั้นจะไปเกิดในอบายภูมิ ๔ ถ้าบุคคลทั้งหลายระมัดระวังมิให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจได้ จิตใจก็จะสบาย ปลอดโปร่ง หน้าตาผ่องใส เป็นที่สบายตาสบายใจแก่ผู้พบเห็น เมื่อตายลงก็จะไปสู่สุคติภพ

กิเลส มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. โลกกิเลส

เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา โลกะ คือ ความยินดีติดใจใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ แล้วทำบาปอกุศลลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดเป็น **เปรต อสุรกาย** ได้แก่ **โลกเจตสิก** ที่ในโถกมุลจิต ๘

๒. โทสกิเลส

เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา โทสะ คือความโกรธความไม่พอใจในอารมณ์ต่าง ๆ ที่ประสบ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ แล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดเป็น **สัตว์นรก** ได้แก่ **โทสเจตสิก** ที่ในโทสมุลจิต ๒

๓. โมหกิเลส

เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา โมหะ คือ ความโง่ ความหลง ความมัวเมาใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ แล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดเป็น **สัตว์เดรัจฉาน** ได้แก่ **โมหเจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒

๔. มานกิเลส

เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา มานะ คือ ความเย่อหยิ่ง ถือตนว่าดีกว่าเขา ต่ำกว่า หรือ เสมอเขาแล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ **มานเจตสิก** ที่ในทัญญุคตวิปยุตตจิต ๔

๕. ทัญญุคกิเลส

เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา ทัญญู คือ ความเห็นผิดจากเหตุผลตามความเป็นจริง แล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ **ทัญญุเจตสิก** ที่ในทัญญุคตสัมปยุตตจิต ๔

๖. วิจิกิจฉากิเลส

เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา เพราะความลัษณสังสัยในสิ่งที่ควรเชื่อ มีพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น แล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ **วิจิกิจฉาเจตสิก** ที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑

๗. ถีนกิเลส

เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา ถีนะ คือ ความหดหู่ทอดทิ้งจากอารมณ์ ทำให้ไม่มีความเพียรพยายามในการทำความดี แล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ **ถีนเจตสิก** ที่ในอกุศลสสังขาริกจิต ๕

๘. อุทธัจจกิเลส

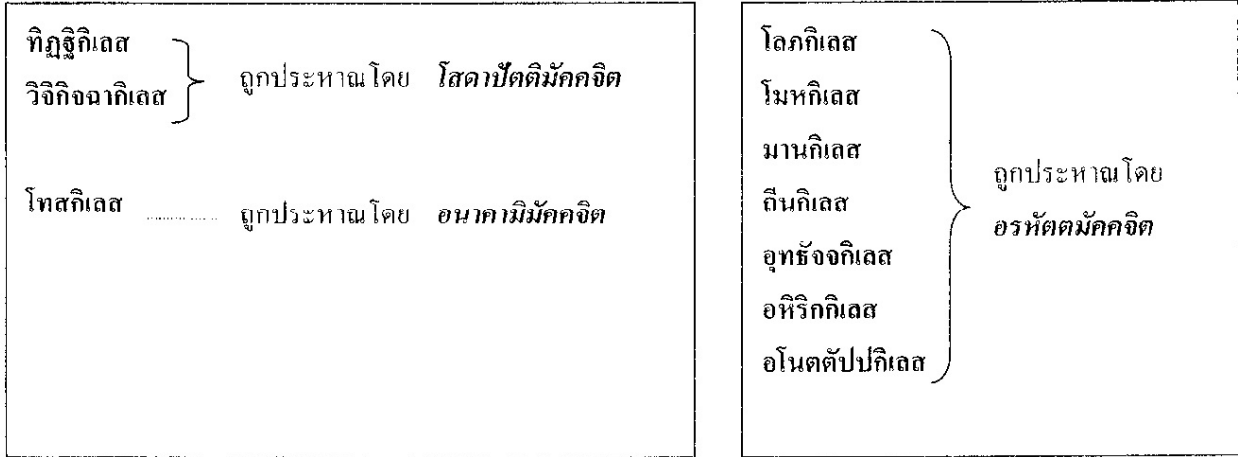
เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่านซัดส่ายไปในอารมณ์ต่าง ๆ แล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ **อุทธัจจเจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒

๙. อหิริกกิเลส

คือความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา เพราะความไม่ละอายต่อตนเองในการที่จะทำบาป แล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ **อหิริกเจตสิก** ที่ให้อกุศลจิต ๑๒

๑๐. **อโนตตปป์กิเลส** เป็นความเศร้าหมองเร่าร้อนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา อโนตตปป์ปะ คือความไม่เกรงกลัวต่อบาปและผลของบาป ไม่เกรงกลัวต่ออาญาแผ่นดินแล้วทำบาปอกุศลกรรมลงไป เมื่อตายลงจะนำไปเกิดในทุกคติภูมิ ได้แก่ **อโนตตปป์เจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒

การประหาณ กิเลส

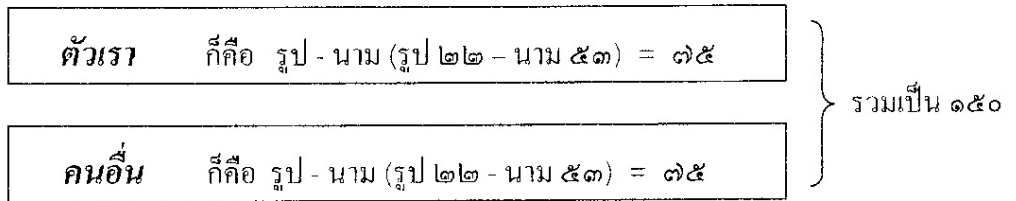

กิเลส ๑๕๐๐

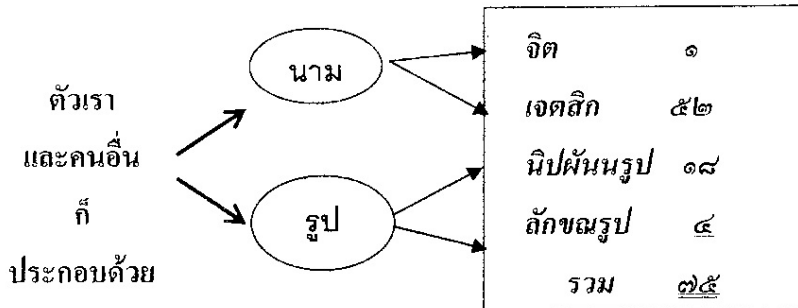
กิเลส ทั้ง ๑๐ ประการเราได้ศึกษาไปแล้ว แต่เราคงได้ยินเรื่องกิเลส ๑,๕๐๐ ตัณหา ๑๐๘ กันมาบ้างต่อไปจะศึกษาเรื่องนี้ ดังนี้

ทำไม ? กิเลส มีถึง ๑,๕๐๐ ที่เรียกว่า กิเลส ๑,๕๐๐ เพราะมีวิธีคิดได้ดังนี้

สิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส หรือ อารมณ์ของกิเลส ที่เกิดจากภายใน คือ **ตัวเรา** มี ๗๕ และ กิเลสที่เกิดจากภายนอก คือ **คนอื่น** มี ๗๕ รวมเป็น ๑๕๐

ตัวเรา คือ รูป - นาม รวมได้ ๗๕ เป็นอย่างไร ?
 คนอื่น คือ รูป - นาม รวมได้ ๗๕ เป็นอย่างไร ?

กิเลสภายในคือ ตัวเรา มี ๑๕ เป็นอารมณ์ให้คนอื่น เกิดกิเลสได้ เช่น มีคนมารักเรา หรือเกลียดเรา
กิเลสภายนอก คือ คนอื่น มี ๑๕ เป็นอารมณ์ให้เรา เกิดกิเลสได้ เช่น ทำให้เรารัก หรือทำให้เรา เกลียด

กิเลส มี ๑๐ (คือ โภคะ... อโนตตปปะ) อารมณ์ของกิเลสมี ๑๕๐ (๑๕๐ x ๑๐ = กิเลส ๑,๕๐๐)

อาการของกิเลส

กิเลสทั้งหลายไม่ว่าจะนับว่ามี ๑๐ หรือ มี ๑,๕๐๐ ก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงอาการของกิเลสแล้ว กิเลส
ทั้งหลายก็มีอาการ ๓ ประการ คือ (กิเลส ๓ ระดับดังที่ได้แสดงไปแล้วในหมวดอนุสัยกิเลส)

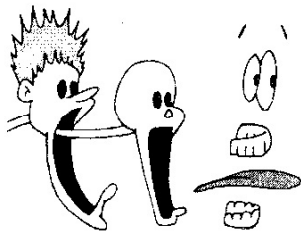
๑. กิเลสที่นอนสงบนิ่ง

เรียกว่า **อนุสัยกิเลส** เป็นกิเลสที่นอนเนื่องสงบนิ่งอยู่ในขั้นสันดาน ยังไม่
ลุกขึ้นมาแสดงฤทธิ์ ซึ่งตัวเองก็ไม่สามารถรู้ได้ และคนอื่นก็ไม่สามารถรู้ได้

๒. กิเลสที่ก่อกวนอยู่ภายใน

เรียกว่า **ปริยภูฐานกิเลส** เป็นกิเลสที่คุกรุ่นอยู่ในใจ เกิดขึ้นแสดงฤทธิ์
อยู่เพียงในใจ ทำให้หงุดหงิดใจ ยังไม่แสดงออกทางกาย ทางวาจา ซึ่งตัวเองรู้
ส่วนคนอื่นบางที่รู้ บางที่ก็ไม่รู้

๓. กิเลสที่ล้น

เรียกว่า **วิตถกมกิเลส** เป็นกิเลสที่แสดงฤทธิ์ออกมาอย่างโจ่งแจ้ง ล้วง
ออกมาทางกาย ทางวาจา ตัวเองรู้ชัด คนอื่นก็รู้ชัดอย่างโจ่งแจ้ง เช่น
ความอยากได้ การด่า การทำร้ายร่างกาย

อุปกิเลส ๑๖

ความเศร้าหมองอีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า **อุปกิเลส** มีจำนวน ๑๖ ประการ คือ

๑. อภิขณาวิสมโภคะ	เพ่งเล็งอยากได้ของเขา	องค์ธรรมได้แก่	โลกเจตสิก
๒. โทสะ	ความร้ายกาจ การทำลาย	..	โทสเจตสิก
๓. โกรธ	ความโกรธ	..	..
๔. อุปนาหะ	การผูกโกรธไว้	..	..
๕. มกฺขะ	การลบหลู่คุณท่าน	..	ทิฏฐิเจตสิก
๖. ปลาสะ	การตีเสมอ ยกตนเทียบท่าน	..	มานเจตสิก
๗. อิสสา	การริษยา	..	อิสสาเจตสิก
๘. มัจฉริยะ	ความตระหนี่	..	มัจฉริยะเจตสิก
๙. มายา	มารยา เจ้าเล่ห์	..	โลกเจตสิก
๑๐. สาถยยะ	ไอ้อวด	..	มานเจตสิก

๑๑. ถัมภะ	หัวคือ	..	มานเจตสิก
๑๒. สารัมภะ	แข่งดี	..	..
๑๓. มานะ	ถือตัว	..	..
๑๔. อติมานะ	ดูหมิ่นท่าน	..	..
๑๕. มทะ	มัวเมา	..	โมหเจตสิก
๑๖. ปมาทะ	เลินเล่อ	..	..

ตัณหา ๑๐๘

ตัณหา คือ ความปรารถนา ความอยากได้ ความต้องการ เป็นตัว **สมุทัย** เป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์ โทษต่าง ๆ ติดตามมามากมาย トラบเมื่อคนเรายังมีตัณหาอยู่ ก็จะต้องเวียนว่ายในสังสารทุกข์ต่อไปอีกช้านาน

ตัณหา ๑๐๘ เขาคิดกันอย่างไร ?

ชนิดของตัณหา มี ๓ (คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา)

อารมณ์ของตัณหา มี ๖ (คือ รูปรมณ์ สัททรมณ์ คันถารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ฐัมมารมณ์)

ฉะนั้น (๓ x ๖)	=	๑๘
----------------	---	----

การเกิดของตัณหา มี ๒ ทาง

- ตัณหาที่เกิดภายในมี ๑๘

ฉะนั้น (๑๘ x ๒)	=	๓๖
-----------------	---	----

- ตัณหาที่เกิดภายนอกมี ๑๘

ตัณหา ๓๖ เกิดได้ทั้ง ๓ กาล (คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต)

ฉะนั้น (๓๖ x ๓)	=	๑๐๘
-----------------	---	-----

การศึกษาพระอภิธรรมทางไปรษณีย์ชุดที่ ๘ ตอนที่ ๑ นี้ เป็นการศึกษาเรื่องของอกุศลทั้ง ๘ กอง คือ อาสาจะ โอฆะ โยคะ คันถะ อุปาทาน นีวรณํ อนุสัย สังโยชน์ และ กิเลส ซึ่งอกุศลทั้งหลายที่มีอยู่ในคนนั้น มีทั้งที่เป็นแบบที่เกิเกิดขึ้นและเรารู้ได้ และมีทั้งอย่างที่คิดแน่นเป็นยางเหนียวขัดออกได้ยากล้างออกได้ยาก กิเลสทั้งหลายจะถูกประหารได้เด็ดขาดราบคาบก็ต้องเจริญวิปัสสนาจนมักจิตเกิดขึ้น แต่ในขณะที่เราสาธุชนทั้งหลายยังเป็นปุถุชนที่หนาแน่นด้วยกิเลส ถึงแม้ว่าจะชำระขัดล้างกิเลสทั้งหลายได้ไม่เด็ดขาดก็จริงอยู่ แต่ถ้าได้ศึกษาได้รู้จักและหมั่นพิจารณา หมั่นสังเกตกิเลสที่เกิดขึ้นแก่ตนเองบ่อย ๆ แล้วพยายามทำให้กิเลสทั้งหลายลดลงเบาบางลง ก็จะเป็นอุปนิสัยที่ดีในปัจจุบัน และเป็นการเพาะบ่มสั่งสมอุปนิสัยเพื่อการบรรลุมรรคผลในกาลข้างหน้า